

הישיבה המאה ארבעים וחמש (קמ"ה)

יום רביעי, ב' בניסן התש"ם (19 במארס 1980), בשעה שלוש אחה"צ בבית האקדמיה בירושלים.

הנוכחים: החברים האדונים א' אבן-שושן, א' אברמסון, א"א אורבך, ע' אורנו, ש' אירמאי, ז' בן-חיים, א' ברוידא, נ' ברגרין, ע"צ מלמד, ש' מלצר, ד' סדן, ח' רבין, י' שבטיאל, ח' שירמן, מ' שלי. עובדי האקדמיה הגב' ש' בהט והא' נ' אפרתי.

התנצלו: הגב' ש' הראבן והאדונים ה' איזק, ע' איתן, מ' בראשר, א' הלקין, מ' ולנשטיין, ש' ייבין, א' מירסקי, י' מנצור, י' רצהבי.

סדר היום: א. ברכות והודעות

- ב. הרצאת הא' ח"א גינזברג על "מלי רפאים ומלים משוחזרות"
- ג. מונחי הפסיכולוגיה החינוכית
- ד. משקל פעלון/פעלון

א.

הא' **אברמסון** (יור'): חברים אחדים התנצלו, שלא יוכלו להגיע לישיבה. מקצתם נמצאים בחו"ל. על כן אנו מקיימים את הישיבה במספר מועט של חברים. זיכרון הדברים של הישיבה הקודמת עדיין לא נשלח לחברים בגלל עיכובים שבהגהה ובהדפסה. הוא יישלח לחברים בימים הקרובים.

אנו שמחים לברך את חברנו הפרופ' ד' סדן לקבלת תואר דוקטור של כבוד באוניברסיטת בראילן.

אי אפשר לפתוח את ישיבת המליאה בלי להזכיר את האבדה הכבדה, שסבלה האקדמיה בפטירתו של פרופ' אליעזר שמשון רוזנטל ז"ל. חברי האקדמיה, הא' בן-חיים ואנוכי, השתתפו באזכרה שהתקיימה באוניברסיטה העברית ביום השלושים לפטירתו. היום יום ב' לחודש ניסן, ואין מספידים. חשבנו, שאם לא נוכל לומר דברי הספד, מן הראוי שלפחות נשמע הרצאה לזכרו. חבר הכבוד של האקדמיה הפרופ' חיים אריה גינזברג היה ידיד קרוב למנוח. נשמע את הרצאתו, המוקדשת לזכרו של הפרופ' רוזנטל.

אני מביע גם בעל פה את תנחומינו לחברנו הפרופ' אורנו על פטירתו אמו. בשם האקדמיה שלחנו מכתב תנחומים.

לשכתנו בתל-אביב מצאה סוף-סוף מקום למשכן לה בסמוך לבית-ביאליק. מספר החדרים שקיבלנו גדל. במקום שני חדרים יש לנו עכשיו שלושה. אנו מקווים, שהעבודה במשכן החדש תתנהל כשורה. יש כל האפשרויות לפעול שם. שתי המזכירות שבעות רצון מן החילופין. החלטנו לקיים באחד הימים פגישה בתל-אביב. תחילה נקיים פגישה של המזכירות, ולאחר מכן אולי גם נקיים פגישה יותר מורחבת של חברים מירושלים בתל-אביב, ואולי גם בחיפה. הכוונה היא לקרב את העובדים אל החברים שישמעו מפייהם את דעותיהם.

אגב, העברה זו של הלשכה בתל-אביב למקומה החדש עוררה תגובות בעיתונות. חברת-הכנסת אורה נמיר הגישה שאילתה לשר החינוך, כיצד קרה הדבר, שאגודת הסופרים נישלה את האקדמיה מביתה. משרד החינוך אחראי לעניין, הוא תומך במסודות

תרבות, ועליו להסביר מדוע קרה מה שקרה. שר החינוך והתרבות השיב על השאלתה והוסיף פרט אחד. הוא קבע אדם מיוחד, שיחקור בעניין ויכניס את האקדמיה למסגרת התכנון של מקומות למפעלי תרבות בתל-אביב. במסגרת זו תקבל גם האקדמיה מקום קבוע, לכשימצא מקום כזה.

לפני כשנתיים החלטנו להקים ועדה, שהיה תפקידה לחקור מה אפשר לעשות בעברית בת זמננו. הוועדה הגישה דין-וחשבון על פעולתיה ובו הצעות. המנהלה החליטה לדון בהצעות השונות של הוועדה. עדיין לא סיימנו את הדיון. כאשר נסיים את הדיון, נביא את חוות הדעת של המנהלה לדיעתם של חברי המליאה, ונוכל לדון בפרוטרוט על כל עניין ועניין.

ב.

הא' ח"א גינזברג

הקדמה

מודה אני לחברים על הכבוד שכיבדתוני להרצות לפניכם, ומשנה כבוד אני מתכבד שההרצאה מוקדשת לזכר הרב הפרופ' אליעזר שמשון רוזנטל. את פרופ' רוזנטל היכרתי לראשונה בימי מגוריו בניו-יורק, ומן העת ההיא הייתי מבקר בביתו מדי בואי ירושלימה. בשנה זו היינו שנינו חברים באותה חבורה במכון ללימודים מתקדמים, שהא' בן-חיים (ייבדל לחיים) יושב בראשה. הא' בן-חיים קבע כתחום חקירה משותף לחבורה זו את הלקסיקוגרפיה, ובתחום הזה כלולים הדברים שאשמיע לפניכם היום, וזה שם הרצאתי:

מלי רפאים ומלים משוחזרות

אין מלי רפאים תופעה המיוחדת לעברית; אף בלשונות אחרות יש מלי רפאים. סגולת מלי הרפאים שבעברית – שכיחותן בלבד, שהיא תולדת ההיסטוריה החריגה של לשון זו ושל עמה וספרותה.

מלת רפאים מובהקת אני מוצא בחצי הפסוק (מל"ב ד, כא) "אין לשפחתך כל בבית כי אם-אסודך שמן". עצם הניקוד אֶסוּדָךְ, בקמץ תחת האל"ף, מעיד על מבוכת הנקדן, אשר דימה כי האלמנה אומרת "אין לי כלום בבית, אלא שאני סָקָה שמן". אילו חשב הנקדן את "אסודך" לשם-עצם היה מנקד את האל"ף בחטף-פתח, כדרך שמות-העצם ושמות-התואר כשהם נסמכים על מה שאחריהם: למשל, כדרך אֶדוֹן שבצירוף "אדון כל הארץ" (זכ"ד, יב, תה"צ ד), לאמיתו של דבר, אין האותיות אֶס שבראש התיבה "אסודך" אלא כפילת טעות של התיבה אֶס שלפניהן, והוי"ו – פ"א מקולקלת היא; ולא אמרה האשה אלא "אין לשפחתך כל בבית כי אם פך שמן". הכול זוכרים, בוודאי, שאת שאול משח שמואל, בהיותם לבדם אחר פגישתם הראשונה, על ידי שיצק על ראשו מלוא הפך שמן (שמ"א יא), ושכך עשה ליהוא הנער מבני הנביאים ששלח אלישע אל רמות-גלעד אל יהוא (מל"ב ט, א-ו).

מכתובים אלו בלבד ניכר שהפך כלי קטן הוא, ואף מצינו תחתיו "קרן השמן" בסיפורים על משיחת שמואל את דָוִד (שמ"א טז, א-ג) ועל משיחת צדוק את שלמה (מל"א א, לט). ולא עוד, אלא שידוע לרבים הביטוי "פכין קטנים" הודות להערת רש"י על חצי הפסוק (ברא' לב, כה א) "ויותר יעקב לבדו". לא פירוש הכתוב מה ראה יעקב להיותו לבדו אחר שהעביר את כל בני ביתו, ואת עבדיו ושפחותיו ומקנהו, את נחל יבוק, אבל רש"י מביא מחולין צ"א ע"ב את הסברו של רבי אלעזר: "שנשתייר על פכין קטנים". ומי לא יודה מעתה שפך שמן יחידי היה לאשה ההיא בבית, ואילו "אסודך" אינו אלא מלת רפאים!

עוד מלת רפאים שנדמה לי שלא עמדו עליה עדיין - הפועל דגה. אין פועל זה מופיע אלא בצלע "וידגו לרב בקרב הארץ" שבסוף ברא' מח, טז. מה משמע הצלע הזאת? אומרים, "על פי העניין" משמעה "וישרצו כדגים בקרב הארץ". ברם, בתיבה היחידאית "כ"וידגו" מוטב שלא להסתפק ב"עניין" הצלע בפני עצמה אלא לבחון את כל הקשרה.

ולכשבוחרים את כל הפסקה (ברא' מח, ח"ט) משכילים שיש להחליף את הצירוף וידגו לרב בפועל אחר שאינו יחידאי כלל, ואילו התיבה היחידאית "וידגו" אינה אלא מלת רפאים. כיצד? תוכן הפסקה כך הוא: לפני ישראל סבא, שכבדו עיניו מזוקן, עומדים יוסף בנו ושני בניו של יוסף. ישראל מבקש לברך את שני הנערים, ויוסף מעמיד את מנשה הבכור אצל ימין הזקן ואת אפרים הצעיר אצל שמאלו. אבל ישראל משכל את ידיו ומניח את ימיו על אפרים ואת שמאלו על מנשה ואומר עליהם שני פסוקי ברכה שדי לנו להביא מהם את השני לבד (טז): "המלאך הגאל אתי מכל רע יברך את הנערים, ויקרא בהם שמי ושם אבתי אברהם ויצחק, וידגו לרב בקרב הארץ". יוסף אווז בימין אביו כדי להעבירה אל ראש מנשה, "כי זה הבכור" (פס' יח), אבל (פס' יט) "וימאן אביו ויאמר, ידעתי בני ידעתי. גם הוא יהיה לעם וגם הוא יגדל; ואולם אחיו הקטן יגדל ממנו וגו'". וכי אין בכוח יגדל כפול זה להוכיח שלא "וידגו לרב בקרב הארץ" אמר ישראל בפס' טז אלא "ויגדלו בקרב הארץ? הוא הדבר אשר דיברתי: הפועל "דגה" מלת רפאים הוא.

שתי מלי הרפאים שעמדנו עליהן למעלה, אסוף ווידגו, נשארו בודדות אשה במקראה ולא הוצאו משם אל זרם העברית המחודשת. לא כן משק שבברא' טו, ב, שבמאה העשרים לספירת העמים זכה לתפקיד חשוב מאוד בדיבור ובכתב. ולא לגנות את השימוש במשק באתי - אדרבה, יחי משק מדינת ישראל ויפרחו! - אלא לקבוע, שמלת רפאים הוא באתי. כי חשוד הוא במקומו משני טעמים. האחד, שבגוף זר הוא תקוע בין בן ובין ביתי ומבטל את הצירוף הטבעי בן-בית המופיע בטהרותו בפסוק ג', הדומה לפס' ב' מאוד בתוכנו ("הן לי לא נתתה זרע, והנה בן-ביתי יורש אתי"), וחוזר ומופיע בקוה' ב, ז, ובספרות חז"ל. והטעם השני, שהגוף הזר משק דומה דמיון חשוד לתיבה דמשק שבהמשך הפסוק; שכן כל הצלע כולה, כצורתה, כך לשונה: "ובן משק ביתי הוא דמשק אליעזר", ומסתבר שאין משק אלא בבואת דמשק שנשתרבה בין בן ובין ביתי.

עוד מלת רפאים שעשתה פרות - השרש שכך. לכאורה שני כתובים בתורה מעידים על קדמותו: ברא' ח, א, (וישכו המים) ובמדבר יז, ב, (והשכתי מעלי את תלנות בני ישראל), אך עדויות מטעות הן. את ברא' זכ, ד, ויחא, רואה לנכון סעדיה גאון, בתרגומו הערבי, כמשפט אחד, וזה שיעורו: "זכד) משגברו המים על הארץ חמשים ומאת יום, (ח, א) ויזכר אלהים את נח ואת כל החיה ואת כל הבהמה אשר אתו בתבה; ויעבר אלהים רוח על הארץ, וישכו המים". מה עניינו של "וישכו המים"? אומרים: "וישקטו המים", אבל מי מכס ראה מימיו את הרוח "משקטת" את המים; בעולם הידוע לנו מניסיונו אין הרוח אלא מכה גלים במים, או - אם רוח עזה היא - דוחה אותם לפניה, ככתוב (בשמות יד, כא) "ויולך ה' את המים ברוח קדים עזה, וישם את הים לחרבה". מכאן, שאין "וישכו" שלפנינו אלא שיבוש (וישבו, כמה שנאמר בסמוך (בר' ח, ג) "וישבו המים מעל הארץ הלוך ושוב".

ועל ידי שמשגברו המים מאה וחמשים יום מיד התחילו לשוב, יכלה התיבה, שעד השעה ההיא היתה צפה על פני המים ("ותלך התיבה על פני המים", זיח), ליגע בקרקעה בראשי הרי אררט בו ביום, כעדות ח"ד, "ותנח התבה בחדש השביעי בשבעה עשר יום לחדש על הרי אררט". צא וחשב את מניין הימים משהחלו המים לגאות, והוא כ-17 יום לחודש השני (זיא) עד היום שנחה התיבה על הרי אררט, שהוא 17 יום לחודש השביעי (ח, ד), ותמצאם 150 יום בצמצום (כלומר, 5 חודשים של שלושים שלושים יום). על כורחך, יפה אמרתי שאי אפשר לגרוס ב"ח, אלא "וישבו המים", ואילו "וישכו" מלת רפאים היא. וכן במדבר יז, ה, בוודאי לא די ב"השקטת" תלונות בני ישראל, ועל כורחך אף שם אין עיקר אלא "והשבת" (או: והשבתי) מעלי את תלנות בני ישראל".

אך כבר אמרתי שפרות עשו מלי הרפאים "וישכו" ו"והשכתי"; ואת הביכורים מצינו במקרא עצמו, במגילת אסתר. מחברו של ספר זה, שלפי כמה סימנים עשה את מלאכתו בימי החשמונאים, אוהב סלסולי לשון היה (ורובם מליצות שאולות מן הספרות העתיקה), כעדות הנאום הנחמד שנתן בפני השר ממוכן, אחד משבעת גדולי יודעי העתים (וצ"ל: יודעי הדתים, כידוע), אס' א, טז-כ. לפתיחתו של מלל מנופח זה עוד אשוב, וכאן אביא, להדגמת הסלסולים החביבים כל כך על המחבר, את חתימת הנאום (פס' כ): "ונשמע פתגם המלך, אשר יעשה, בכל מדינות מלכותו כי רבה היא" (כלומר, אפעלפי שרבה היא; מליצה שאולה מתה' כה, א' "וסלחת לעוני כי רב הוא" - וכאן בוודאי הכול יודו שהכוונה "אפעלפי שרב הוא). וממוכן מסיים: "וכל הנשים יתנו יקר לבעליהן, למגדול ועד קטן" (על דרך "מקטן ועד גדול", ברא' יט, יא, "מקטנם ועד גדולם", ירמ' ו, יג). ואותה חיבה לסלסולים המחבר מגלה בסיפורו אף מחוץ לדברי הנפשות הפועלות; למשל, בספרות העברית של דורות הקודמים לו יכול היה המחבר למצוא שני פעלים המורים על שקיעת הכעס. בשופ' ח, ג אמר על אנשי אפרים הנוחים לכעוס, שריצה אותם גדעון במענה רד': "אז רפתה רוחם מעליו בדברו הזה". ואפילו סופרים הקרובים לזמנו של בעל מגילת אסתר נזקקים לתכלית זו לשם עצם מאותו שורש רפ"י, והוא מרפא, דה"ב לו, טז; קה' יד² והרבה יותר מן רפה משמש בהוראה זו שוב, למשל (ברא' כז, מד-מה) "עד אשר תשוב חמת אחיך (מה) עד שוב אף אחיך ממך". ואילו מחברנו נאחז במלת הרפאים שכך שגילינו בברא' ח, א ובבמד' יז ומעניק לנו "כשך חמת המלך" (אס' ב, א) ו"וחמת המלך שככה" (אס' ו, י). בעקבות בעל המגילה הלכו הפייטנים, ואף הנהיגו את נטיית שכך בבנין פיעל, עד שבמימים אלו ראוי עיניי באחד העיתונים היומיים "לשכך את הזעם".

אווטר הפעם על שאר מלי הרפאים שבאמתחתי, ואעבור אל המלים המשוחזרות. ולפי שלבי אומר לי שעשויה מכה לנחות על ראשי, אקדים לה רפואה. אלינא תפסלו את כל שיטת השחזור משום שהיא - שלא כשיטת גילוי מלי הרפאים, המחלפת תיבות קיימות בתיבות אחרות הידועות ממקראות אחרים - מחלפת תיבות קיימות באחרות שאין כל עדות ישירה למציאותן בלשון המקרא. כי עובדה היסטורית היא שנעשו שחזורים כאלו מסברא וחזרו ונתאשרו בתגליות ארכיאולוגיות. והרי שתי דוגמאות:

(1) בכלל הפסוקים המתסכלים הלא-מעטים שבספר איוב, הפסוק איוב כח, יא "מבְּכִי נהרות חבש ותעלומה יצא אור". מהו "מבְּכִי נהרות חבש"? אמנם, לאור סיפא דיקרא לא חכמה רבה דרושה כדי לתקן חֶפֶשׂ במקום חבש, אבל מהו "מבְּכִי נהרות"? אמרו חכמים: הלא באיוב לח, טז קרינו "הבאת עד-נבכיים, ובחקר תהום התהלכת?" ושם התקבולת מלמדת שאין נבכיים אלא המקורות היוצאים מקרקע הים וממלאים אותו מים. למה לא נניח שכשם שיש בלשון גם עין וגם מעין בהוראת מקור, כך יש בה גם נבך וגם מבְּכִי במשמעות זו, ונשחזר באיוב כח, יא **מבְּכִי נהרות חֶפֶשׂ** וגו'? ואל תמהרו לומר ששחזור זה "נועז" הוא, עד שלא אזכירכם, שבשנות השלושים נתגלו כתבי אוגרית המפורסמים, ובהם גם נבך בתקבולת למקר (=מקור), וגם - כמה פעמים - מבְּכִי נהרות בתקבולת לאַפֶּק תהמתם (=אפיקי תהומות).

(2) כיוצא בו, בישע' יא, נאמר: "וגר זאב עם כבש, ונמר עם גדי ירבץ, ועגל וכפיר ומריא יחדו וגו'". וקשה, שתחילה מזווג פעמיים, באמצעות פועל, חיית טרף גדולה עם אוכלת עשב קטנה ואילו בפעם השלישית הוא מונה, לכאורה, שלושה בעלי חיים - טורף אחד ושני אוכלי עשב - ואינו נזקק לכל פועל. אף כאן נקטו חכמים בשיטת השחזור, ובעזרת תרגום השבעים הגיהו "ועגל וכפיר ימְרָאו יחדו" (הפועל מרא ידוע מלשונות אכד ואוגרית).

תאמרו "נועז"? עובדה היא שבין מגילות קומראן הראשונות שנתגלו - בשנת 1947 היה הדבר - נמצאה מגילת ישעיהו המפורסמת; וכשפורסמה, והנה כתוב בה להדיא "ועגל וכפיר ימרו יחדו". אמת, במגילה הפועל כתוב בלא אל"ף, אבל אף במשנת שבת כד, ג שנינו

"ואין ממרין את העגלים", בלא אל"ף בתיבה ממרין; והעתקות כאלו מגזרת פעלי ל"א לגזרת פעלי ל"י מצויות בלשון התנאים, ומקצתן חדרו ללשון דורנו; והמלה "מצויות" עצמה דוגמה לכך, וכמותה "מצינו" ו"קרוי" (תחת קרוא) ו"קרוין (את שמע)".
 ומן המלים המשוחזרות שנתחדשו לי לא אביא היום אלא ארבע, שלוש ממגילת אסתר ואחת מחזון ישעיהו בן אמוץ.

השלוש שחשפתי באסתר כולן שאולות מן הארמית, מה שאינו מפתיע בספר שכפי שאמרתי יש לייחסו לימי בית חשמונאי. אתחיל בקטע ממגילת אסתר שכבר הבאתי את סופו, והוא מדברו הנאוה של השר ממוכן, והפעם אקרא לפניכם את פתח דבריו (אס' א, טז-יח): "לא על המלך לבדו עותה ושתי המלכה, כי על כל השרים ועל כל הנשים להבזות בכל מדינות המלך אחשורוש. כי יצא (כלומר, יגרום) דבר המלכה על כל הנשים להבזות (מוטב לנקד להבזות) בעליהן בעיניהן; באמרם, המלך אחשורוש אמר להביא את ושתי, ולא באה; והיום הזה תאמרנה שרות פרס ומדי, אשר שמעו את דבר המלכה, לבעליהן (כלומר, תזכרנה להם את התקדים הזה כהצדקה לסרבנותן); וכדי בזיון וקצף: "וקצף סלקא דעתך; והלא מזלזלות הן בבעליהן מלקצוף עליהם! ברם, זימן המקרא לידנו את ספר בן-סירא הקומראני, ובו (מכח) מצינו את המלה הארמית חוצפא בצורה עברית חצף, שמן הסתם יש לנקדה חצף. ובעיניי בגדר ודאי הוא שלא אמר ממוכן אלא "וכדי בזיון וחצף!"

לאור קביעה זו, קרוב בעיניי לשחזר את הפועל חצף באס' ב, כא, שנאמר שם "קצף בגתן ותרש וגו' ויבקשו לשלח יד במלך אחשורוש" ומרגישים אנו שלא קצף העניין דורש אלא פועל אחר שמשמעו הזידו או התנשאו; ואיזהו פועל שכך משמעו ואף קרוב הוא כל צורכו לקצף מבחינה גראפית? הווי אומר, חצף. מעתה הווי קורא באס' ב, כא; "בימים ההם, ומרדכי ישב בשער המלך, חצף (או חצפו) בגתן ותרש ויבקשו לשלח יד במלך אחשורוש".

עוד ארמאיזמוס נסתר האומר "שחזרני" אני מגלה באס' ז, ד. בפס' ג שם המלך שואל את אסתר "מה שאלתך וגו' ומה בקשתך?" והיא משיבה "תנתן לי נפשי בשאלתי ועמי בבקשתי." ובפס' ד היא מפרשת: "כי נמכרנו אני ועמי להשמיד להרוג ולאבד, ואלו לעבדים ולשפחות נמכרנו החרשתי, כי אין הצר שוה בנזק המלך". מאחר שעל סכנת השמדת עמה לא החרשה, אבל מחרשת הייתה אילו לא היו צפויים אלא לשעבוד, שומעים אנו שלאו דרך ארץ להטריח את המלך בדברים של מה בכך; והכרה זו תסייע לנו לעמוד על כוונת "כי אין הצר שוה בנזק המלך". תחילה אעיר שלא הרי נזק במשנה כהרי נזק במקרא; במקרא אינו לשון חבלה והפסד אלא לשון צער וטרדה (במשמעות nazaqu בלשון אכד) - מה שאנו רגילים לכוונת "כאב ראש". ובנין אב לכך דני' ו, ג, שבדני' ו, א-ג מסופר כי דרוש הוא המלך שמינה את 120 האחדרפנים (ובתרגום השבעים מנינם 127, ואין ספק שמכאן למד בעל מגילת אסתר - שאת כל השגתו את סדרי מלכות פרס קנה מדני' ו - כי מניין המדינות שמלך עליהן אחשורוש "שבע ועשרים ומאה"); ומעל לאחדרפנים מינה דרוש שלושה שרים (וארמית סרכין, מלה שאולה מלשון פרסי) כדי שיהו האחדרפנים "מדווחים" (ארמית, יהבין...טעמא) להם, "ומלכא לא להוא נזק". וכי עוד עליי לשכנע אתכם שאין פירוש הצלע האחרונה אלא "והמלך לא יהא נטרד"? ובכן - אצלנו אסתר אומרת "כי אין הצר ראוי שיהא המלך טורח בו". אבל הצר מה הוא? הרי אין אסתר נמנעת מלהטריח את המלך בהצלת עמה מכליה, ויהי "הצר" מי שיהיה. כאן נזכרתי במלה הארמית חיצרא, ובסורית חצרא, שמשמעה כמשמע אצבע קטנה, או זרת בעברית. ואף בעברית מלה זו ידועה בצירוף חצר הכבד שבמשנה (יומא ח, ו), שעניינו כעניין אצבע הכבד שבמשנה (תמיד ד, ג), והוא הפיטום הידוע שעל הכבד (או כל פלג-הכבד שהפיטום יוצא ממנו), והוא הנקרא בתורה (ויק' ג, ט; טו) היתרת על הכבד, או (ויק' ח, טז; כה) יתרת הכבד, מה שהתרגומים מתרגמים חיצרא דכבדא. אמרתי אני בלבי 'שמא אין הכתוב באסתר אלא כמשאיל לי-חצר זה את ההוראה התניינית "מה-שהוא זעיר"? ולא נתקררה דעתי עד שפתחתי את מילוני הסורי-לטיני הידוע של ברוקלמאן ומצאתי שעל הגדרת חצרא כמשמעה הוא מוסיף

את הגוון המושאל *quantitas minima*, לומר "כמות זעירה". וכיוון שראיתי כך, לא היססתי מלשחזר בדברי אסתר הנ"ל חצר במקום "הצר".

ולתקנת מי שאינו משוכנע עדיין אספר לכם שאת חידושיי על נזק וחצר פירסמתי בדפוס בשנת 1967.³ ולא נודע לי עד לאחר חמש שנים תמימות, ובמקרה בלתי צפוי, שבעגה הערבית של מרוקו אומרים כְנַצְרָה גם לאצבע הזרת גם למשימה קלה שבקלות; ולאחרונה שמעתי מפרופ' משה הלד (שאף הוא מחברי חבורת המילונאים שבמכון ללימודים מתקדמים) שאף באכדית קורין למה־שהוא זעיר *ubanu*, מילולית "אצבע". ואל יהא דבר זה "חיצר" בעיניכם; אדרבה, ימלאני לבי - או, אם תרצו, מוצא אני בנפשי "חוצף" - לטעון שאחר ששחזרתי חצר בא עליו אישור שאין שוני עקרוני בינו לבין המופתים הארכיאולוגיים שזכו להם משחזרי "מבכי נהרות" ו"עגל וכפיר ימראו" שהזכרתי למעלה.

ארמאיזמוס שלישי שנטמע אני מוצא באס' ה,יא. באס' ה,יא-יא אנו קורין: "(י)...וישלח ויבא את אהביו ואת זרש אשתו. (יא) ויספר להם המן את כבוד עשרו ורב בניו וגו'". **ורב בניו יש בו שתיים לגריעות:** האחת, שאם אמר הכתוב - כדן - "ויספר להם המן את כבוד עשרו" היה לו לומר "ואת" רב בניו". וחמורה מזו, וכי לא היו יודעים אוהביו, וכל שכן אשתו, שבנים הרבה יש לו; לפיכך, אל תקרי **ורב בניו** אלא **ורברבניו**, ואת התיבה הזאת העבר לסוף הפסוק; ויהא זה מסתיים כך: "ואת כל אשר גדלו המלך ואת אשר נשאו על השרים ועבדי המלך **ורברבניו** - כלומר וגדוליו, כמה שכתוב (ביונה ב,ז) "מטעם המלך וגדליו" (ובתרגום הארמי שם - כמובן! - מגזירת מלכא ורברבנוהי). ואת הצורה הארמית במקור ארמי ראה בדנ' ה,א "בלשאצר מלכא עבד לחם רב **לרברבנוהי** אלף", מה שמתפרש "המלך בלשאצר עשה משתה גדול לאלף גדוליו".

אפשר ואפשר שמכתוב זה עצמו - מדנ' ה,א - שאל בעל מגילת אסתר את המונח "רברבנים" כשם שקרוב לוודאי שמדנ' א,ג שאל את המונח "הפרתמים" (אס' א,ג). הלא כבר ניצחה ההשקפה שכל דנ' א-ו חיבור קמי-חשמונאי הוא (מן המאה השלישית לפסה"ג); וכולו היה ידוע לבעל מגילת אסתר, אע"פ שבעיקר נשען על פרק ו, שעל פיו צייר את מלכות פרס. על 127 המדינות ועל העדפת המלך להניח את עיקר מלאכת המלכות בידי שריו ויועציו, שכבר העירוני עליהם, יש להוסיף את אופייה הכפול של מלכות זו (בדניאל, מדי-פרס; באסתר, פרס-ומדי), ואת דרך המלך לעשות את כל אשר ייעצוהו שריו מבלי לבקש טעם, ואת התקנה "כי כתב אשר נכתב בשם המלך ונחתום בטבעת המלך אין להשיב" (אס' ח,ח; דנ' ו,טז).

ובאחרונה, נשובה־נא מושון הבירה אל ירושלים הגבירה. דברן נמלץ היה ישעיהו בן־אמוץ, אבל בכתב נפגמו דברותיו בפגימות שהפרשן חייב לתקן במיטב הכלים שיש בידו. תוכחה ישעינית, שתיקונה מצריך, בין השאר, שחזור מלה עברית שאבדה בשיבוש, תופסת את שני הפסוקים ישע' ה,יא-יב, וזוהי: (יא) הוי משכימי בבקר שכר ירדפו, מאחרי בנשף יין ידליקים (מוטב להגיה ידלקון, שהוא נרדף לירדפו!) (יב) והיה כנור ונבל, תף וחליל ויין משתיהם; ואת פעל ה' לא יביטו, ומעשה ידיו לא ראו" - כלומר **אינם נותנים דעתם** למה שה' זומם לעשות, כהוראת השורשים עש"י ופע"ל בעוד מקומות. בישע', למשל, בו בפרק בישע' ה,יט (ימהר יחשה מעשהו, למען נראה; ותקרב ותבואה **עצת** קדוש ישראל, ונדעה); ובמיכה ב,א (הוי חשבי און **ופעלי** רע על משכבותם, לאור הבקר יעשהו [כלומר, יבצעו בבוקר מה שזממו בלילה]). אבל פסוק יב שלנו - בישע' ה - מאי קמשמע לן? וכי ידועים היו, בימי ישעיה, משתאות שאינם של כינור ונבל תוף וחליל ויין אלא של פסנתר וסקסופון ורויסקי? והלא מאות שנים אחר בן־אמוץ לא מצא בעל ישע' כד,ז-ט, שביקש להמחיש את בטילת השמחה, דרך טובה מזו: (ז) אבל **תירוש**, אמללה **גפן**, נאנחו כל שמחילב, (ה) שבת משוש **תפוס**, שאון עליזים, שבת משוש **כנור**. (ט) בשיר לא ישתו **יין**, ימר **שכר** לשותיו (**שכר** עפ"ר נרדף הוא ליין). על כורחך, אין **משתיהם** שבישע' ה,יב אלא שיבוש שם־עצם שתוכנו כתוכן הפעלים **יביטו**... ראו שבסיפא דקרא, וכדי לשחזרו טוב לעבור על שאר דברי ישעיה

ולראות מהם השורשים שהוא משתמש בהם בתקבולת לשורשים נב"ט ורא"י. ועתה, מצינו בישע' ח,כב-כג "ופנה למעלה ואל ארץ יביט", אבל אם נשחרר על פי תקבולת זו מפנייהם תחת "משתיהם" שב"ה,יב הרי אין הדמיון הגראפי בין שני אלו קרוב בכדי לשכנע. ברם ביז,ז-ח קרינו: ביום ההוא, ישעה האדם על עשהו, ועיניו אל קדוש ישראל תראינה; (יח) ולא ישעה אל (המזבחות) מעשה ידיו, ואשר עשו אצבעותיו לא יראה (והאשרים והחמנים)". (התיבות שבתוך סוגריים גלוסות הן.) ואם לפי זאת נשחרר משעיהם, הרי הדמיון הגראפי למשתיהם קרוב מאוד. לפיכך, אל תקרי "משתיהם" אלא משעיהם: והיה כנור ונבל, תף וחליל ויין משעיהם, ואת פעל ה' לא יביטו ומעשה ידיו לא יראו.

ובשחזור זה הרווחנו מלה נאה - משעה - שאני ממליץ עליה מאוד כתחליף למלה הלועזית "אינטרס". כי לא מקרה עיוור זימן את כולנו לפונדק הזה, אלא משעה משותף שכולנו שועים בו - חקירת הלשון העברית וטיפוחה. ואל תהרהרו אחר התחביר "שועים בו", שכבר אמר בן-סמך לעברית בעל שיעור קומה, הוא פרעה מלך מצרים (שמות ה,ט): "ואל ישעו בדברי שקר". ואולם אנחנו - כך אני מאמין - בדברי אמת אנו שועים⁵.

הערות

1. הצעות לפירנוס "דמשק" ו"אליעזר" ראה ב-BASOR 200 (DEC.1970), עמ' 31-32.
2. ופירוש "מרפא יניח חטאים גדולים" (קוה' יד), - ברפות רוחו (מוסב על רוח המושל שברישא) ימחל אפילו לחטאים גדולים. עיין ח"א גינזברג, קהלת, תל-אביב וירושלים, תשכ"א, עמ' 119-120.
3. Hebraische Wortforschung (VTS XVI), עמ' 71-82.
4. ואל יהא דבר זה כדקדוקי עניות בעיניכם. שאף בברא' לב,ח כתוב "ויחף את העם אשר אתו ואת הצאן ואת הבקר והגמלים" (בחסרון את לפני הפריט האחרון); ושם כל הפריט האחרון חסר ממיטב נוסחאות תרגום השבעים. לאמיתו של דבר אף הגמלים שבפס' טז תנייניים הם, שכן חצי פסוק זה חורג מן המטבע "x נקבות (בוגרות) פלוס זכרים (בוגרים)" ששאר בעלי החיים שבפס' טו-טז נקובים בו; ונראה שלפי המסורת הקדמאית היו ליעקב גמלים מספר להסעת בניו ונשיו (לא,יז,לד) אבל לא עדר שלם של גמלים לגידול, ועל כן אינו מזכיר אותם בהזכירו את קניינו לעשו (לב,ו; לג,ג).
5. ואשרי פרעה, שהסכים תמים דרך לדעתו ואמר (תה' קיט,קיז): "ואעשה בחקיד תמיד".

הא' אברמסון: הובלת אותנו בדרך ארוכה בחריפות גדולה, והשפעת עלינו מלים חדשות. ודאי נלמד מהן הרבה, כאשר נראה אותן בדפוס ונוכל להבינן יותר. בינתיים נתחדש לי דבר, שאוכל להשתמש בו. כאשר ירצה אדם לומר "הכיבוד אינו מרובה", יאמר: חוצר הכיבוד.

ג.

הגב' בהט: הוועדה למנחי הפסיכולוגיה החליטה לקיים את שם-העצם נְקָד, במקום מה שרגילים לומר ניקוד או נקודה. ועד המינוח לא פסל את הניקוד והנקודה. ייאמר גם ניקוד ויוסיפו לצבור נקודות, אבל תינתן אפשרות לדייק ולומר גם נְקָדִים. הוחלט לגזור גם פועל נְקָד (בניין קל) וממנו שם הפעולה: נְקִידָה. צורות אלו תהיינה קיימות בצד הניקוד והנקודה. הוחלט לוותר על המלה "סקאלה" ולהשתמש רק במלה העברית **סולם**.

וכן הוחלט להבחין בין כל המלים, שעניינם שם, העריך, אָמַד וכיו"ב, כשפי שהדברים מובאים בהודעה למליאה.

לאחר מידע זה מתבקשת המליאה לאשר את הרשימה כולה.

נותר לדיון במליאה עוד מונח אחד והוא - "גיל כרונולוגי". הצעת הוועדה היא: גיל החיים. הד"ר אורמיאן, יושב ראש הוועדה למונחי הפסיכולוגיה, ידבר על הצעת הוועדה "גיל החיים" - בניגוד ל"גיל השכלי".

הא' אורמיאן: משהו מההיסטוריה. "גיל החיים" הוא מונח מקובל עשרות בשנים. בספרי הלימוד ובמחקרים משתמשים במונח "גיל החיים", ולא "גיל כרונולוגי", שהוא תרגום מילולי של המונח באנגלית. דבר זה לא נראה לוועדה. איזו כרונולוגיה יש כאן? "גיל החיים" הולם את גיל הילד לפי תעודת הלידה והוא לעומת הגיל השכלי, שהוא גיל הילד לפי הישגיו במבחן, לפי חישוב מנת המשכל שלו. אם נאשר את המונח "גיל החיים", לא נחדש מונח, משום שכבר הוא בשימוש ורק ניתן לו אישור רשמי.

הא' מירסקי: המונח אינו ברור כל צורכו. מי שאינו יודע "גיל כרונולוגי" מהו אינו יודע מה זה "גיל החיים".

הא' אבן-שושן: המונח האחד שאין עליו עוררין הוא "גיל שכלי", היינו "גיל" ואחריו תואר; אם יש לקיים כנגדו מונח אחר, רצוי שגם הוא יורכב משם עם תואר, או לחלופין, שניהם יהיו מורכבים משמות בסמיכות; "גיל החיים" לעומת "גיל השכלי". נראה לי, ש"גיל החיים" אינו ניגוד ל"גיל שכלי". נוסף לכך "גיל החיים" אינו שקוף, ואינו תואם את הכוונה: גיל של כך וכך שנים.

בספרות המדעית הכללית קיים זה שנים רבות המונח "גיל כרונולוגי". איני רואה אפוא, משום מה נבוא ונשנה. איני יודע, מתי התחילו להשתמש ב"גיל החיים".

הא' אברמסון: האם "גיל החיים" מופיע רק בניגוד ל"גיל שכלי", או גם כשלעצמו?

הא' אורמיאן: זה לא ניגוד.

הא' אברמסון: הקבלה.

הא' אורמיאן: כאשר מדברים על גילו של ילד, מבינים, שהכוונה: בן כמה שנים הוא. לא היה אפשר להשאיר "גיל" במונח הרווח, כי הגיל, כאשר הוא עומד ליד "גיל שכלי", צריך להוסיף לו כינוי, ולא דווקא בצורת שם-תואר. צריך להוסיף תיאור, לאיזה סוג גיל מתכוונים. הטענה, שאם ב"גיל שכלי" יש שם-תואר, חובה עלינו גם בגיל השני להוסיף שם תואר, אינה נראית לי. מדוע יש פה חובה כזו?

הא' רבין: איני רואה סיבה, מדוע שני מונחים, שהם בניגוד או בהקבלה זה לזה, צריכים להיות בנויים באותה צורה מבחינה תחבירית. זוהי דרישה, שקשה לעמוד בה, אינה מוסיפה, ואין בה צורך. גם איני רואה, למה אנו צריכים לבנות זוגות מונחים בחריזה.

הא' בן-חיים: ילד לפי ימיו - כך, לפי שכלו - כך. אני מבין, שאי אפשר להשאיר "גיל" לבד. אני מעדיף "גיל ימים". השכל כלול בחיים, הוא אינו מחוץ לחיים. לכן מוטב לומר "גיל ימים", ולא "גיל חיים".

הא' אבן-שושן: או "גיל שנים".

הא' מייזלש: "גיל טבעי" - או "גופני" - ו"גיל שכלי".

הא' מלצר: ברצוני להציע "גיל השנים". "גיל החיים" - פירושו מאימתי התחילו החיים על פני כדור הארץ, ואין כוונתו גיל חייו של הילד.

הגב' בהט: כבר בוועד המינוח הוצע "גיל שנים". התנגדה לכך נציגת הוועדה למונחי הפסיכולוגיה בוועד המינוח, הגב' אורתר. הרבה פעמים בא במקביל ל"גיל הכרונולוגי" "הגיל השכלי" אצל תינוק, שלא מלאה לו אפילו שנה אחת.

הא' אירמאי: אי אפשר להוסיף לא "גיל ימים" וייתכן שגם לא "גיל שנים". אפשר לבחור בין "גיל החיים" לבין "גיל טבעי", שהוא פשוט יותר.

הא' אורנן: הגיל שבא במקום "גיל החיים" בשימוש יום-יומי צריך להיות לו תואר, שיציין את הכוונה. יותר מתאים מ"גיל טבעי" הוא "גיל אמיתי".

הא' ברויזא: אני מציע שלא להתחכם, אלא להשאיר "גיל כרונולוגי". לא יבולע לעברית, אם נשאיר זאת. יש די והותר מלים שאנו מכניסים לעברית כצורתן בנוהג הטרמינולוגי הבין-לאומי, ואין צורך לחדש כאן.

הא' אברמסון: למעשה רוב ההצעות נסבו סביב ההצעות שהיו לפני הוועדה. הוועדה בחרה באחת ההצעות, שנראתה לה טובה. נתחדש בדיון מונח אחד - "גיל טבעי". זהו מונח חדש.

לפי הסדר עלינו להצביע קודם כול על הצעת הוועדה. לאחר מכן, כיוון שיש גם הצעות אחרות, נצביע עליהן.

האחת דעת החברים היא, שאפשר להשתמש בשני מונחים או שאתם מעדיפים מונח אחד מן השני?

הא' אורמיאן: הייתה גם הצעה "גיל אמיתי". "גיל אמיתי" לא נראה לי, כי גם "הגיל השכלי" הוא אמיתי. זו הערכה מוסרית, ולא עובדתית.

"גיל ימים" לא בא בחשבון, מאחר שמונח זה מביע את הגיל בשנים או בחודשים, ולא בימים. רק בשנה הראשונה מדברים על ימים, וגם אותם מתרגמים ללשון של חודשים ושבועות.

"גיל טבעי" - אני מודה, שאיני יודע מה לעשות בו. "טבעי" - היפוכו "מלאכותי". הדבר שכנגד אינו נראה לי: כאילו האחרים לא היו טבעיים.

לי נדמה, שההכרעה שלנו צריכה להיות בין "גיל החיים" לבין "גיל כרונולוגי". אבל אני חוזר אל השאלה: איזו כרונולוגיה יש כאן?

אני מבקש, שנתחשב בעובדה, שזה עשרות בשנים משתמשים במונח "גיל החיים". בימים שהיה חברנו הא' אבן-שושן צעיר יותר, אמרו "גיל כרונולוגי". אבל הוועדה למונחי הפסיכולוגיה שקדמה לוועדה של היום - הוועדה בשנות הארבעים והחמישים - קבעה "גיל החיים". בספרי הלימוד ובמונולוגרפיות משתמשים בעיקר ב"גיל החיים". הציבור אומר "גיל כרונולוגי", כי הוא נוטה להביא מונחים לועזיים באותיות אשוריות.

הא' בנדוד: אולי "גיל מלידה", "גיל לפי לידה"?

הא' שלי: כאן יש הבדל בין גיל הגוף לבין גיל השכל: "גיל עצמי" ו"גיל שכלי". לזה התכוונתי, כאשר הצעתי "טבעי". "גיל עצמי" - בן כמה הגוף, ובן כמה השכל?

הא' רבין: השכל מתחיל את חייו עם הילד.

הצבעה

- בעד המונח "גיל החיים" - 7
- בעד המונח "גיל טבעי" - 8
- בעד המונח "גיל כרונולוגי" - 7

המונח "גיל טבעי" נתקבל.

הא' אורמיאן: אני מבקש לערער על התרגום של שם-התואר mental. פעם הוא מתורגם "נפשי", ופעם הוא מתורגם "שכלי". אין זו טעות אלא חוסר הבחנה. למונח mental באנגלית יש שתי משמעויות: (1) כלל המשמעות של חיי הנפש; (2) המשמעות הסגולית הקשורה באינטליגנציה. אני פונה אל המליאה, שתבקש מן הוועדה, שתבחין בין שני אלה במקביל. mental test הוא "מבחן משכל", מבחן שכלי; אבל mental tests הוא כלל המבחנים הקיימים, ומבחן האינטליגנציה הוא אחד מסוגי המשנה שבו.

אני מציע, שתבקשו מן הוועדה לבדוק את הרשימה מבחינת התוכן, ולא מבחינת הלשון, כדי להבחין בין המשמעויות. mental test צריך להיות מתורגם פעמיים. בהקשר מסוים, כאשר מדובר על כלל חיי הנפש, הוא יהיה מבחן פסיכולוגי; כאשר מדובר על אינטליגנציה, הוא יהיה מבחן שכלי.

הא' אברמסון: אם מבקשים להעלות נושא חדש, שלא נכלל בסדר היום, הדרך היא לכתוב על כך. אפשר גם להעלות את השאלה בוועדה. אין צורך באישור המליאה.

הא' אורמיאן: דבר זה נתגלה לי, כאשר קיבלתי את החומר.

הא' אברמסון: זכותך, כחבר הוועדה, לעורר את השאלה ולהביא את המונח לדיון בוועדה. אני מעמיד להצבעה את הרשימה כולה של מונחי הפסיכולוגיה, חוץ מן ההערה של הא' אורמיאן, היכולה להביא לשינוי שיובא לידיעת המליאה, או שנייפה את כוחה של הוועדה להחליט על כך.

הא' אורמיאן: זו שאלה מקצועית-טכנית, לא לשונית.

הא' אורמיאן: אני מציע, שנאשר את כל הרשימה עם אפשרות לשנות, כדי שלא לעכב את ההדפסה.

הא' אברמסון: אם יש לכך הסכמה, אני מעמיד להצבעה את הרשימה כולה. אם יהיה צורך בשינוי של מונח, יהיה אפשר לשנותו.

רשימת מונחי הפסיכולוגיה החינוכית אושרה.

הא' אברמסון: אני מודה לא' אורמיאן, שטרח ובא לכאן להסביר את המונחים.

הגב' בהט: מדי פעם בפעם עולה שאלה במזכירות המדעית, אם לומר רשיון או רשיון, כשרון או כשרון, חסרון או חסרון, וכן רוצים לדעת אם אומרים פתרון או פתרון. בעיה זו מבקשת אפוא את פתרונה.

השאלה הופנתה אלינו מן המזכירות בחיפה לרגל הדפסת מילון חדש למונחי המתמטיקה. במילון הישן הודפס פתרון. אנשי חיפה העלו את השאלה, שמא כדאי לשנות את המשקל ולקבוע פתרון.

עניין זה נדון באחת הישיבות של הוועדה לשאלות דקדוק שימושיות. כתוב בהודעה למליאה, מה הייתה המסקנה של אותה ועדה. רוב חברי הוועדה לא ראו פסול בחילופי שני המשקלים, ולטעמם גם פתרון וגם פתרון כשרים, ולא עוד אלא שכל שם בשני המשקלים האלה אפשר לבטאו בשתי דרכים במשקל פעלון וגם במשקל פעלון. היה גם מיעוט, שהמליץ לקיים את הצורות שבמקרא ובמילונים כמות שהן, ובמילים חדשות או מסופקות להעדיף את הקמץ. אנו יכולים לערער על החלטה זו ולדון עליה מחדש.

כדי שיהיה הדיון יעיל טרחתי לרכז במידת האפשר שמות רבים בשני המשקלים. לא התיימתי להמציא לכם רשימה מלאה. לדעתי, כדי לשקול, אם צריך לומר פתרון או פתרון, לא תועיל הרשימה, אם היא תהיה מלאה או חסרה. מכל מקום מ' שמעוניין ברשימה שלמה, הרי עשה את המלאכה בשבילו הא' אירמאי, ושם תוכלו לראות את השמות האחרים. רבים מן השמות שכלל הא' אירמאי ברשימה, ויתרתי עליהם בכוונה, אם משום שהם שמות, בתוספת - ון להקטנה, או משום שהם שמות זרים ולא רגילים. כתבתי בנספח, שמובאת רשימה של רוב המלים המקובלות בשני המשקלים, כל אחד בטורו.

קודם כול עלינו להחליט, אם החלטת הרוב בוועדה, שמותרים חילופים בין שני המשקלים, שיהיו שניהם טובים בשביל אותם מלה, האם החלטה זו מקובלת על חברי המליאה?

וזו הרשימה:

פעלון

גדרון, גזרון, בריון, דמיון, חביון, חלבון, חסרון (גם חסרון), חציון, חשבון, טמיון, כבשון, כשרון, מדרון, סבלון, סרחון, פגיון, פעמון, צביון, צקלון, קמרון, קשיון, ריון, רפיון, רשיון, שיון, שלטון, שריון, יתרון, פדיון, פריון, פזיון.

פעלון

בזיון, בטאון, בטחון, בצרון, גליון, גרעון, דכאון, דראון, זכיון, זכרון, חדלון, חזיון, חפזון, ירקון, כליון, כשלוך, נצחון, נקיון, עורון, עזבון, עלפון, עפרון, עצבון, עקרון, ערגון, עשרון, פקדון, פרעון, צמאון, קבעון, קנמון, קפאון, רקבון, שברון, שגיון, שגעון, שדפון, שזפון, שטפון, שכחון, שכלון, שכרון, שממון, תאבון, תמהון, חסכון, נסיון.

הא' בן־חיים: בעניין הנידון הייתה דעתי דעת המיעוט בוועדה. כידוע משקל פעלון הוא סגולי לעברית, אין כמותו בערבית או בארמית. הוא מיוחד במינו במה שהוא נבדל מן פעלון בצורת הנפרד בלבד; בסמיכות ובנטייה אין בינו ובין פעלון כלום. והנה אע"פ שבדרך כלל המגמה בציבור - שאינו בקי ברזי הדקדוק - מורגשת לקיים צורה אחת לאורך כל הנטייה של השם, והאקדמיה לא אחת הביאה דבר זה בחשבון בשעת קביעת צורת השם, הרי בנידון שלפנינו המגמה הרווחת היא דווקא לצד פעלון, עם שהקמץ מתקיים בנפרד בלבד, וזה גם בשמות שבמקרא הם שקולים במשקל פעלון; וכן אומרים חסרון, יתרון, כשרון, ואין צריך לומר: פתרון, דמיון ועוד. אם תחליט המליאה שרשאי כל אדם לנקוט כל אחד מן המשקלים, עתיד מישחו להסיק מסקנה, כי נכון גם לומר למשל מדרון, שלטון, פזיון וכיו"ב. כלום האקדמיה מתכוונת להתיר זאת? לי נראה, שחובת האקדמיה להורות בצורה ברורה, היכן נוהג פעלון, והיכן פעלון, ואם יש צורך: היכן נוהגים

פֶּעֶלֶן וּפְעֻלֹן כֹּאחַד.

הא' רבין: מדוע המיעוט קבע את מה שיש במקרא ובמילונים?

הא' בן־חיים: "מה שבמילונים" פירושו: מה שמקובל יישאר. במקרא יש כְּשֶׁרוֹן, חֶסְרוֹן, יִתְרוֹן - כאן נלך לפי המקרא.

הא' רבין: מה שלפי המקרא זה ברור. הצעת, שמה שמופיע במקרא באופן ברור בנפרד בצורת פֶּעֶלֶן, זאת עלינו להשאיר. ואם אחר כך במילון מופיע פֶּעֶלֶן בלי שיש דבר כזה במקרא, מה הדין? מה פירוש מילונים? האם ניקח את כל המילונים ונעשה בהם מחקר? אני רוצה להציע לקיים מה שבמקרא, ולא להזכיר מילונים. לגבי מלים אחרות, שהמקרא לא הכריע בהן, ניתן לעבור לפֶּעֶלֶן, כפי שהנטיה רווחת בקהל. אין לייחס להכרעות אישיות של מחברי מילונים משקל גדול יותר מאשר להכרעה משותפת של חברי האקדמיה.

הא' ברוידא: קצת נזדעזעתי כאשר קראתי את נוסח ההחלטה. הזעזוע נובע מן ההנחה, שהגיוון מעשיר והשוואת יתר מדלדלת, מטילה שעמום ומונוטוניות, ונוטלת מן הלשון את חיותה האורגנית. יש לקבל כי יש לנו בעברית שתי הצורות - מלבד מקרי גבול. במקרה שלפנינו אין זה מתפקידה של האקדמיה לגרום לאוניפורמיזציה או להניח פרצה לבלבול ולהפקר, שכל אדם יחליט כרצונו. את הטעון לימוד בבית־הספר אין להשאיר לשרירות לב או לניחוש.

עברתי על הרשימה שהוגשה לנו ובחמש דקות רשמתי בצד פֶּעֶלֶן 11 מלים נוספות, ובצד פֶּעֻלֹן - 14 מלים נוספות. מכאן שאין הכרעת משקל לצד זה או אחר, ולא רשמתי, כמובן, מלים בלשון הקטנה כמו סֶפֶלֶן.

הגב' בהט: מלים אלה לא הבאנו ברשימה.

הא' ברוידא: ובכן אני מציע שלא לדלדל את הלשון בחדגוניות, ולהחליט רק באותם מקרי גבול שראוי להכריע בהם. טעות היא לחשוב, כי נדלדל בכך את לשון השירה בלבד. גם את לשון הפרוזה צריך לשמור מחדגוניות סרדיוטית, כשכל המלים מיושרות בשורה. בדיבור במזרח אירופה אמרו במקום חֶסְרוֹן - חֶסְרוֹן, ובכן יש מקום להתיר את שתי הצורות. במקרה יש חֶסְבוֹן ויש חֶשְׁבוֹן (הערה: אין חֶשְׁבוֹן). יש חֶשְׁבוֹנוֹת, וממילא חֶשְׁבוֹן.

הא' אבן־שושן: אתה מציע שניון או דמיון?

הגב' בהט: אתה מציע פֶּתְרוֹן או פֶּתְרוֹן?

הא' ברוידא: ברי, פֶּתְרוֹן.

הא' אברמסון: שמא תאמר, מה אתה רוצה שיירשם וייכלל או שלא ייכלל? מה יהיה במלים שהן קיימות בצורה זו?

הא' ברוידא: במלים נרשם מה מקובל בלשון. רק במקום שיש בעיה או קושי, יש לדון ולהכריע. אין ליצור בעיות במקום שאינן.

הא' אברמסון: המיעוט הציע שמלים שבמקרא ובמילונים יישארו כמות שהן, והשאר - במשקל פֶּעֻלֹן.

הא' ברוידא: אני מתנגד ל"שאר..." אין לסיווג זה יסוד. ובלו ספק יש עוד.

הא' אבו־שושן: צריך להחליט על כל מלה, לפי הצעתך.

הא' ברוידא: לא צריך להחליט. המלים קיימות.

הא' מלצר: שמענו את דברי החברים. ולדעתי צריך להפסיק עכשיו את הוויכוח הכללי, ולקרוא את הרשימה מלה מלה, ויתברר באילו מלים אין הסכמה, ועל המלים האלה נחליט בהצבעה.

הא' מגד: העניין הוא עקרוני, ונוגע לא רק במלים שמובאות לפנינו עכשיו. אני רוצה לחלוק על חברי הא' ברוידא ולומר, שלעתים קרובות צריך "אחרי רבים להטות" ולקבל את מה שמקובל בדיבור העממי. איני חושב, שזה גורע גיוון, אלא להפך - לפעמים זה מרבה גיוון. לפעמים אפילו שגיאות הנעשות מקובלות נותנות גיוון חדש למלים דאורייתא. אני חושב, שבכל מקרה שאינו מנוגד לכללי הדקדוק, צריך לתת את האפשרות לומר את המלים, כפי שהן מקובלות בלשון הדיבור.

אצלנו יש כבר תופעה חדשה, שדומה לתופעה הקיימת באנגלית. יש שם מה שקוראים - האנגלית של ה-B.B.C. אצלנו מתחילה להיות עברית של הטלוויזיה והרדיו - העברית של הקריינים אינה רעה. להפך. הנה בטלוויזיה, אומרים באופן קבוע פתרון, ואף פעם לא פתרון. איזה מורה הלכה - ואני חשבתי שזו האקדמיה (הא' אירמאי: האקדמיה קבעה פתרון.) הם הלכו למורה הלכה, והוא קבע פתרון. מקובל לומר - פתרון. אני חושב, שרוב האנשים אומרים פתרון. מדוע לא פתרון? אם אין ניגוד לכללים - נאמר גם זה וגם זה. מדוע לא?

יש דוגמאות קשות יותר. קבעו לפני כשנתיים, שאי אפשר לומר "אי אפשר" בעבר, וצריך לומר: "לא היה אפשר". אני כותב רשימה לעיתונות, אני יכול לאנוס את ידי לכתוב "לא היה אפשר". בדיבור איני יכול לומר זאת. איני יודע מדוע. ברנר כותב: "אי־אפשר היה". כך גם אצל סופרים רבים אחרים. זה מנוגד גם להיגיון הדקדוקי, ובכל זאת הדבר נשתרש בדיבור ובכתיבה. איני בטוח, שצריך לשנות. בעניין הרשימה הזו אני תומך בדעת רוב הוועדה.

הא' אורנו: אני מסכים למה שאמר הא' ברוידא על העושר שיש בשני משקלים, ועל העוני, אם גוזרים על אחד מהם. הרוב הגדול של המלים במשקל פֶּלֶון, יש להן משמעות משותפת המציינת מצב. מלים המציינות מצב נקבע אותן כך. האם צריך לגזור, שמהל חדשה היא דווקא במשקל אחד? למה לא נתייחס לזה כמו אל שני משקלים? האם נוותר על "חוב" ו"חובה", כי הריבוי שלהם הוא "חובות"? שני המשקלים צריכים להידון כמשקלים נפרדים. אם יש בעיה במלה מסוימת שלא ברורה, צריך לברר אותה ולהחליט כך או כך, ואולי בכמה מלים לקבל את שתי הצורות.

הא' מגד: השאלה, אם לכל צורה יש מובן אחר.

הא' אורנו: לפי דעתי כשמונים אחוז של המלים במשקל פֶּלֶון מציינות מצב. (הא' אירמאי: רק רבע.) ולא כך במשקל פֶּלֶון. למה לעשות את שני המשקלים לאחד? אני מסכים לדעת המיעוט. איני חושב, שבמלים חדשות יש להעדיף את הקמץ. הדבר תלוי במשמעות המבוקשת.

הא' אירמאי: רציתי קודם כול לראות מהן העובדות. לרגל עבודה מסוימת רשמתי את כל המלים שיש בעברית, שהתפרסמו במילוני הא' אבן-שושן ובכל קביעות האקדמיה וועד הלשון.

מלים במשקל קטלון (103 מונחים)

עפ"י האקדמיה ואבן-שושן:

בתרון, גדרון (ציפור), דגלון, דמיון, יתרון, כפיון, כשרון, כתרון (צמח), מריון (מרי), סמלון (עול), ספלון, ספרון, סרטון, פדיון, פזמון, פריון, פתרון, צפעון, קמרון, קרטון, קשיון, רבעון, רפיון, שויון, שטחון, שלטון, שמשון (צמח), שרטון.

עפ"י האקדמיה בלבד:

בטנון, גבשון, גלבון (צמח), גפסון (צמח), המנון, חורון, נכיון, נשפון (עוף), סדרון (תיק), פפיון (עוף), פתחון (מוסיקה), קלשון, קמשון, רשתון (צמח), שדרון (ימאות), תליון (חבל).

עפ"י אבן-שושן בלבד:

בדיון, בריון, גביון (גביה), גועון, גזרון, גלדון (גלד), גלשון, גשמון, גרשון, דבעון (טנין), דבקון (צמח), דגשון, דויון, דפיון, זכרון, זרמון, טללון (עץ), יבשון (יובש), יצרון, ישרון, כביון, כבשון, נוצון, כניון (נומנקלטורה), כפלון, נבעון (מקור), נמלון, נשיון, סברון, סרחון, פגרון (פגר), פליון (כובע), פניון (בלסת), פסיון (התפשטות), פסלון, פצעון, פרקון, פרשון, פשיון, צביון, צבעון, צמחון (צמח), צפיון (תקוה), קדרון (קדרות), קמטון, רביון, רגשון, רויון, רפשוון, רציון, רשיון, רשמון, רתיון, שבעון, שברון, שניון, שפיון, תליון (תכשיט).

מלים במשקל קטלון (6 מונחים)

עפ"י האקדמיה ואבן-שושן: גבתון (עוף), קלשון, קמשון.

עפ"י אבן-שושן בלבד: אגרון, טפשוון, ענבון.

מלים במשקל קטלון (28 מונחים)

עפ"י האקדמיה ואבן-שושן:

אביון, חביון, חלבון, חלמון, חציון, חשבון

עפ"י האקדמיה בלבד:

חרגון (פסיכולוגיה), מלפון (צמח), מרגון (עץ)

עפ"י אבן-שושן בלבד:

אגרון, חזיון (צמח), חלצון (יציאה), חלשון, חמדון, חניון, חסיון, חסרון, חרמון (רשת), עגלון, עדיון, עדרון, עלבון, עלזון, עליון, עלסון, עלצון, עשתון, צאלון.

הערה: פרט ל-2 מונחים, האות הראשונה היא אל"ף, חי"ת, עי"ן.

מלים במשקל קטלון (115 מונחים)

עפ"י האקדמיה ואבן-שושן:

בטאון, בטחון, דכאון, הגיון, השבון (החזרה), זכרון, חדלון, חורון, חלזון, חסכון, חפזון, כליון, כשלון, נכיון, נסיון, עורון, עזבון, עכבון, עפרון, עקרון, עשרון, פגרון (פיגור), פקדון, קמחון, קפאון, רקבון, שברון, שגרון, שדפון, שטפון, שכחון, שכרון, שלשון (צמח ואבזר צינורות), תמהון.

עפ"י האקדמיה בלבד:

כחלון, דקרון (קדרות), קמרון, רבעון, שתקון (מחלה).

עפ"י אבן-שושן בלבד:

דהיון, כהיון, צהבון, צחיון, צחחון, קערון, אכרון, אלמון, בדחון, בזיון, בסרון (זלזול), בצרון, בקקון, דליון, דלפון, הדרון, הזיון, הממון, ותרון, זכיון, חזיון, חליון, חככון, חלדון, חסרון, חפשוון, חשבון, חשכון (חושד), חשפון, כזבון, כמהון, כמשון, כספון, רשפון, לקיון, מתחון, נטיון, נציון, נקיון, סגלון (צבע), סגרון (עוזר), סכיון, סמאון, כרעון (קדרות), עלפון, עצבון, עצרון, עקלון, פזלון, פזרון, פכחון, פסחון, פציון, פקדון, פתיון, צמאון, צנמון, צפדון, קבעון, קמלון, קצפון, קצרון, קשבון, קשחון, רגזון, רגעון, רטבון, רתחון, שברון, שגדון, שגיון, שגעון, שזפון, שממון, שצפון.

מלים במשקל קטלון (21 מונחים)

עפ"י האקדמיה ואבן-שושן:

רגעון, דראון, הריון, זרעון, ירקון, עברון, ערגון, פרעון, ראיון.

עפ"י האקדמיה בלבד: חרבון.

עפ"י אבן-שושן בלבד:

ארעון, חרגון, חרכון, טהרון, טרפון, סאבון, עריון, ערצון, צרבון, קהיון, שרפון.

מלים בעיתיות

1. זָכְרוֹן - זָכְרוֹן: שתי המלים מצויות במקרא, אך האקדמיה אישרה בשעתו זָכְרוֹן.
2. חֲרָוֹן - חֲרוֹן: האקדמיה אישרה את שניהם בתקופות שונות.
3. כְּשָׂרוֹן - כֶּךְ במקרא, וכך עפ"י האקדמיה; הציבור גורס: כְּשָׂרוֹן.
4. נִכְיֹן - נִכְיוֹן: האקדמיה אישרה את שתיהן בתקופות שונות.
5. קִמְרוֹן - קִמְרוֹן: האקדמיה אישרה קִמְרוֹן.
6. קִמְשׁוֹן - קִמְשׁוֹן (מ"ם דגושה): במקרא מ' דגושה, האקדמיה אישרה את שתי הצורות בתקופות שונות.
7. קִלְשׁוֹן - קִלְשׁוֹן (למ"ד דגושה); במקרא למ"ד דגושה, האקדמיה אישרה את שתי הצורות בתקופות שונות.
8. חֶסְרוֹן - חֶסְרוֹן: במקרא חֶסְרוֹן, אך הציבור גורס חֶסְרִין.

הא' **אירמאי**: יש 103 מלים במשקל פעלון, 115 מלים במשקל פעלון, 6 מונחים במשקל פעלון (עיי"ן דגושה), 28 מונחים במשקל פעלון ו-21 מלים במשקל פעלון. אין העדפה בשפה העברית בין פעלון לפעלון, כי שכיחותם כמעט זהה. יש לראות בהם שני משקלים נפרדים. הבעיה יכולה להתעורר לגבי 8 מלים בלבד: זכרון, חורון, חסרון, כשרון, נכיון, קמרון, קמרון, קמשון, קלשון, (הא' **מייזלש**: "זכרון לראשונים" - זו סמיכות). האקדמיה קבעה זכרון. במלה זו אין צורך בקביעה חדשה. היא קיימת. איש אינו מערער על זכרון. יש שתי מלים: חרון - חרון, נכיון - נכיון. כאן יש שתי קביעות סותרות של האקדמיה. כאן צריך להחליט איזו צורה מעדיפים. אחר כך באה המלה **חסרון**. אין שום קביעה של האקדמיה לא בעד זה ולא בעד זה. צריך להחליט אם יהיה **חסרון**, כמורגל בפי הציבור. **פתרון** - ועד הלשון קבע פתרון. רוב הציבור אומר פתרון. כל חבריי ותלמידיי אומרים פתרון. אני מציע לאשר פתרון בצד פתרון. **כשרון** - ועד הלשון באחד המילונים קבע כשרון. מקובל מאוד לומר כשרון. צריך להחליט אם להשאיר כשרון בצד כשרון. **שויון ודמיון** - האקדמיה קבעה שניון ודמיון. איני רואה צורך לשנות, כי כך אומרים בדרך כלל. **קלשון וקמשון** - במקרא האות השנייה דגושה, אך ועד הלשון אישר גם את הצורות ללא דגש. **קמרון - קמרון** - האקדמיה אישרה קמרון.

הגב' **בהט**: רשיון?

הא' **אירמאי**: אין קביעה של האקדמיה. במילון אבן-שושן כתוב רשיון. אין צורך להחליט על זכרון. יש להחליט על חסרון. יש להחליט על חורון, נכיון, קלשון וקמשון. יש להחליט אם להוסיף פתרון לפתרון ואם להוסיף כשרון ליד כשרון.

הא' **מלצר**: מה עם קמרון?

הא' **אירמאי**: אבן-שושן כתוב: קמרון, האקדמיה החליטה קמרון. אני מציע שלא לקבל החלטה כללית, כי אי אפשר לקבל החלטה כללית. לא נוכל להגיד פזמון. יש להחליט כאן על כמה מלים. זו תהיה יותר שאלה של טעם. לגבי המלים האחרות - או שיש קביעת האקדמיה... ואם תהיה עוד רשימה של מלים, נדון בכל מקרה לגופו.

הא' **אברמסון**: הרשימות באו כדי לתת הנחיה לוועדות.

הא' **אירמאי**: הצעתי שלא לתת הנחיה, כי המלים מחולקות שווה בשווה. אין צורך בהנחיה.

הא' **שטימאל**: כשקיבלתי את רשימת השמות שבמשקל קטלון/קטלון ערכתי אף אני רשימה מעין זו וכתבתי גם הערות והשגות אחדות על הרשימה המוגשת בזה, וכמעט כל הערותיי והשגותיי מכוונות הן למה שנאמר כאן בפי רבים. שמח אני, שכיוונתי לדעת גדולים.

ולגופו של דבר, אילו היינו יודעים את משמעותם של שני המשקלים הללו, המשמשים בערבוביה במקרא, היינו יכולים לקבוע לכל שם את משקלו הראוי לו. אמנם, כבר רמז הא' אורנן בדרך השערה, שהמשקל קטלון מציין מצב, אלא שיש לפקפק בדבר, לפי שכנגד זה, יש שמות במשקל זה, שאין במשמעותם ציון מצב. ורואה אני את דבריו של הא' רבין,

שאינו להביא ראייה מן המילונים (שכבוד מחבריהם במקומו מונח). והרי גם בהם הדברים שנויים במחלוקת, או שהם מוטלים בספק, שזה מנקד בכה, וזה מנקד בכה. וכל אחד קובע על פי שיקול דעת עצמו.

לדעת: (א) כל אותן צורות שבמקרא יש להניחן כמות שהן, ואין להזיזן מניקודן במקרא כרצון כל אדם, כגון: יתרון כנגד יתרון שבמקרא.

(ב) אותן צורות שאינן במקרא ומשקלן כבר שגור בלשון כגון: "חלמון", יש להניחן כמות שהן שגורות בפי הכול.

(ג) שמות שאינן נפרדם מצוי במקרא, ומצויים הם בריבוי או בנטייה כגון "רשיון", "דמיונו", "פתרונים", תקבע האקדמיה את משקל נפרדם, אם על פי שיקול דעתה, ואם על פי השגור מכבר בפי רוב ניכר של בני-אדם כגון: רשיון.

(ד) מכאן ולהבא, אם באים אנו לחדש שמות שסיומן -ו, יש להעדיף לדעתי את המשקל קטלון, ולא קטלון. (דרך אגב, מסורת יהודי תימן נוטה יותר למשקל קטלון, חוץ מאותם שמות שבמקרא.)

ברצוני להטעים, שאין הדברים אמורים אלא "עד שיבוא אליהו" (מדקדק, חוקר ובלשן), שיברר ויעמיד את משמעותם של שני המשקלים האלה, והרי יש עדיין משקלים אחרים המצפים למי שיבוא לבררם ולהעמידם על בוריים.

אגב דיון זה, ברצוני להתריע במעמד זה - כשם שעשיתי זאת בעבר - על חידושים המתחדשים לבקרים שלא על דעת האקדמיה, ובכללם משקלים, שאנו דנים בהם כאן, כגון: חניון, דמיון וכן ברכון, שנתחדש לחוברת ברכת המזון.

מערער אני על השם בעיקרו. כלום יש לומר "תפילון" ל"סידור" תפילה?! אף "חניון" כלום עשוי משקל זה למקום?!

ולא' ברזידא - הדגשים המצויים פה ושם במקרא כגון חשבונות, קמיונים אינם ראייה מכרעת שמשקלם קטלון, והרי חשבון שבמקרא יוכיח.

סיכומו של דבר, האקדמיה, והיא בלבד, צריכה ליתן דעתה על משקלים אלה, על אלה ועל כדומיהם, ולקבוע בהם מסמרות.

הא' בן-חיים: נניח, שבמבחן ניקד תלמיד חסרון, יתרון. המורה, שידע את הצורה המקראית, תיקן את הניקוד, כי ראה בו שיבוש. השאלה היא, אם הוא צודק או לא. חוץ ממקרא יש גם משנה, פיוטים, תפילות. יש תמונה מגוונת של אפשרויות רבות. אם יוחלט כפי שהוצע, שנלך לפי המשמעות, הרי שקשה להיאחז בכך, כי במרוצת הדורות המשיכו המשקלים להתקיים וספגו משמעות שונות. מוטב לנו להיאחז בצד הצורני בלבד.

אם אתח את שתי ההצעות, של הרוב ושל המיעוט, ניווכח, שרוב חברי הוועדה לא ראו פסול בחילופי שני המשקלים. המיעוט אמר, שצריך להתיר פתרון, חסרון, כשרון, אף שהמקרא נוהג בדרך אחרת, וצריך לקבוע בפירוש, אלו שמות נוהגים לפי פעלון ואלו לפי פעלון. האקדמיה חייבת לתת את התשובה.

הצעת המיעוט אינה ליברלית, היא אינה מאפשרת לאדם להחליט לבדו. האקדמיה צריכה להחליט.

הא' אברמסון: הנימוק שלך הוא נגד הכללת המלה "מילונים" בהצעת המיעוט.

הא' בן-חיים: חוששני, שהביטוי "מקובל במילונים" בהצעת המיעוט נשתררב בטעות.

הא' אבן-שושן: אני מודה לגב' בהט ולא' אירמאי על הכבוד שחלקו לי בכך שציטטו מן המילון שלי. אולם אני חייב לספר את האמת כמות שהיא. בשעה שניקדתי את המילון לפני שלושים שנה, לא היו לפניי עקרונות מסוימים, אלא פעלתי כמורה המעורב בין הבריות, לפי הצורות שהיו מקובלות בסביבת המורים, המשכילים ובני הנוער. אמנם פה ושם התייעצתי

עם המדקדק הוותיק אברהם אברונין ועם אנשי לשון שונים, שהעירו לי על בעית הניקוד. להסיק מכאן מסקנות ולהסתמך על המילון כפוסק, כפי שהגב' בהט עשתה ברוב אדיבותה, אין זה מגיע לי. הא' מדן, למשל, חולק עליי בכמה מקומות. לפיכך איני סבור, כי ההסתמכות על מילונים היא נכונה. אפשר להסתמך על החוש הלשוני של אנשי האקדמיה, של אנשים הקרובים לוועדות, שהם יקבעו את המקובל והנוהג היום.

רשמתי רשימה של מלים לא מן המקרא. מי ממנו ינסה לשנות דָּכָאוּן, חֲדָלוּן, פְּקִדוֹן? יש מלים שהן מקובלות מדורי דורות או בלשון החיה. לא ייתכן לשנות אותן.

אני מתקרב להצעתו של הא' בן־חיים. אבל לא הייתי אומר, שבמלים חדשות ומחודשות יש להעדיף דווקא את הקמץ, אלא אדרבה, יש להעדיף את המשקל קָטָלוּן, שהוא כפי שאמר הא' שבטיאל, קל יותר, אינו משתנה בנסמך וגם לא בריבוי. איננו צריכים לשים בפי העם מלה המשתנה בנטייה. המשקל פֶּעֶלוּן הוא אמנם חוקי בלשון, אבל אפשר לקבל את ההנחיה, שמלה הנמצאת במקרא בצורה אחת חייבת להישאר באותה צורה. אפשר לומר זאת על מלים במקרא, ואולי גם במקורות מנוקדים אחרים, אם אין ודאות שזו טעות של המעתיק. את המלים האלה אפשר להשאיר, ועוד רשימה קטנה של מלים מקובלות. יש לקבוע כלל, שאם קיימות בלשון שתי צורות, רצוי להעדיף את הצורה הפשוטה יותר, ובמלים מחודשות יהיה קל משקל פֶּעֶלוּן, שאינו שם מכשול לפני עיוורים, שקשה להם להתמצא בלשון ולהבחין בין נפרד לבין נסמך.

הא' רבין: הצעת הרוב, לו היינו מקבלים אותה, הייתה פותרת למעשה את השאלה. כל אחד יכול לפעול לפי דעתו. הוועדה לא הייתה צריכה לחזור לדון בה. כנגד זה הצעת המיעוט דורשת עבודה נוספת מן הוועדה. איננו יכולים לשבת במליאה ולקבוע את כל המלים, אלא אם כן נקיים ישיבת מליאה כל שבוע. אז אולי נעשה את העבודה, אך בשביל זה קיימת הוועדה.

לי נראה, שההרגשה הכללית של הנוכחים היא דווקא לצד הצעת המיעוט. גם אני רוצה להצטרף אליה. אני חושב, שצריך לקבוע, ולא להשאיר את ההחלטה לכל אדם. לכן אני מציע, שנצביע על הצעת הרוב ועל הצעת המיעוט. והיה אם יהיה רוב להצעת המיעוט, נחזיר את ההצעה לוועדה, בבקשה, שהיא תקבע לגבי כל מלה שברשימה השלמה של המלים הגזרות משורשי פעלים עבריים - להוציא מקרים כמו המנון או סגנון, שרק במקרה נכנסו למסגרת זו, ועל כן צריכות להופיע בנספח. הוועדה תקבע את ניקודה של כל מלה ברשימה. ורוצה אני להעביר לחברי הוועדה עוד עצה: שילכו אל המשוררים שלנו; שם אפשר לראות לפי המשקל, אם הם כתבו פֶּעֶלוּן או פֶּעֶלוּן, עד כמה שאפשר ללכת לפי המשוררים הגדולים של הדורות האחרונים. ומדוע? כדי שהילדים, שיקראו בבית־הספר את השירים, לא יגיעו למסקנה, שביאליק או טשרניחובסקי לא ידעו עברית. צריך להתחשב במה שאלה כתבו. ויכול להיות, שנגלה שהם לא היו עקיבים.

לגבי חידושים בעתיד, אני חושב שהוועדה היא שצריכה לקבוע לאור הצעת המיעוט. אני מציע - ואולי צריך להצביע על כך - שלהבא נעשה בידול: מצד אחד נקבע, לפי הנטייה הכללית, שלגבי דברים מופשטים שיחודשו יש להעדיף פֶּעֶלוּן; לגבי דברים מוחשיים אפשר לבחור בפֶּעֶלוּן. אמנם יש בזה סכנה, כי אנו צריכים להתחשב בעובדה שהסיומת הולכת ומתפשטת כסיומת של הקטנה. צריך לבדוק, אם המלה הנידונה אינה עלולה להיות מובנת כהקטנה, ולא כמלה במשקל פעלון. זה דבר, שהוועדה צריכה לדון בו, ואולי לא כדאי להחליט על כך פה.

הא' שלי: אני רוצה להעיר על כלל אחד. אם תשימו לב, בכל מקום, שהפועל היא אחת האותיות אה"ע, תמיד המשקל הוא פֶּעֶלוּן. אנו אומרים בְּטָאוּן, שאם לא כן יגידו "ביטוון". מתבקש אפוא לומר בְּטָאוּן - הוא הדין צְמָאוּן, דְּכָאוּן. אם יבואו לקבוע כללים, צריך להתחשב גם בזה. לא לתת צורה, העשויה להכשיל את המדברים. צריך לשמור על הכלל

הזה לטובת הדיבור. אי אפשר להגביל, שהכול יהיה על משקל פעלון.

הא' **ברוידיא**: אני תומך בהצעה למסור את העניין לוועדה ברוח הדברים שנאמרו, ומן הראוי שלא להוסיף לרשימות הסבר או ביסוס תיאורטי לצד זה או אחר, אם מופשט ואם מצב וכו'. אם אתה מחדש כפיון או שפיון, ברור שעדיף לומר שפיון וכפיון ולא כפיון, שפיון. (שאלה: מדוע?) "אוזן מלים תבחן". החוש אומר לך, שהצורה בפ"א רפה יתר להוגה ולשומע, וקרובה יותר לשורש. דומני שרוב הבעיות שהתעוררו כאן הוא פרי העובדה, שהלשון שבדפוס אינה מנוקדת. דבר זה הוא קושי הטעון פתרון, אבל אין טעם להרכיב על הקושי בעיה שהיא רק תוצאת הקושי. יש רק מלים מעטות, שצריך להכריע בהן, או להניחן בשתי האפשרויות.

הא' **אברמסון**: אני בא לסכם את מה ששמענו. למעשה, על העבר אין מה לדבר. השאלה הייתה, מה יהיה להבא. איזו הנחיה ניתן לוועדות, בבואן לקבוע מלים חדשות. על כך יש שתי דעות: האחת אומרת, שבמלים חדשות נלך אחרי משקל פעלון. והשנייה אומרת שנלך לפי משקל פעלון. יש גם דעה שלישית, האומרת שלא להכריע. על כך אין צורך בהחלטת ועדה.

הגב' **בהט**: אין הדברים מדויקים כליכך. אני מסכימה, שהצעתי בתחילה, שקודם כול נצביע על דעת הרוב ועל דעת המיעוט. נקבע, אם יש מקום לשני משקלים או לא.

הא' **אברמסון**: איש לא הציע שנעקור מלים, שנמצאות בשימוש מטעם זה או אחר. השאלה, לפי הבנתי היא, איך ננהג להבא.

הגב' **בהט**: "פתרון" - הוא להבא.

הא' **אברמסון**: זו איננה שאלה קשה. האם אנו יכולים לתת הנחיה או לא? - זו השאלה. אם לתת הנחיה - מה היא? לפי מה ששמענו, יש שלוש דעות: פעלון, פעלון, או שניהם.

הא' **אירמאי**: אני מציע, שתהיה החלטה על סמך מידע, ולא רק על סמך הרגשה; הרגשה עשויה להטעות.

אני תומך בהצעה, שתהיה ועדה שתבדוק את העניין לגבי מלים קיימות. אני מציע, שתבדוק הוועדה עוד עובדה אחת: האם נכונה טענתו של הא' אורנו, שמרבית המלים במשקל פעלון מבטאות דבר מופשט. בדקתי ומצאתי, שכשליש מן המלים אינן כאלה; אבל ייתכן, ששני שלישים הם כאלה. קודם כול תהיינה לפנינו העובדות. אי אפשר לעשות את הבדיקה כאן. הצעתי היא, שלא להחליט בישיבה זו, אם להעדיף פעלון או פעלון. אישית אני תומך בהצעת הא' שבטיאל. איני בטוח, אם לטענתו של הא' אורנו אין משקל, שיש לייעד את המשקל פעלון לדברים מופשטים. עניין זה טעון בדיקה.

אם להערת הא' שלי על האותיות הגרוניות - אה"ע - מצאתי שהכלל נכון. יש 25 מונחים הנשמעים לכלל הזה. יש 5 יוצאים מן הכלל. אני מציע, שהוועדה תבדוק את היוצאים מן הכלל: גבעון (הא' **אבן-שושן**: קראון, יראון.) וכיו"ב. אני מציע להצביע בישיבה הבאה, כאשר דו"ח הוועדה יהיה בידניו. היא תמסור, מה הן העובדות ומה הן המלצותיה לגבי 136 המלים במשקל פעלון.

הא' **אברמסון**: האם אתם חושבים, שלשיבה הבאה נוכל לקבל סיכום מבוסס כפי שמציע הא' אירמאי? אמרתי בסיכום, שמלים קיימות כבר לא נבדוק.

הא' **אירמאי**: איני יודע, מה הן "מלים קיימות". יש שמונה מלים שיידונו במיוחד. יש קביעות של האקדמיה. יש מלים, שלא נידונו על ידי האקדמיה, והופיעו במילון אבן-שושן. הרבה ממים אלה הן מיוחדות, ויש מקום להחליט לגביהן, מה ניקודן הנכון, כי אין הן רווחות בפי הציבור. אפשר יהיה לעשות רוויזיה ונלך לפי הכלל, כפי שיוחלט עליו. אחרי בדיקה יקל עלינו להחליט.

הא' **בן-חיים**: הואיל ואנו מחזירים זאת לוועדה להמשך הדיון, אני רוצה להבין, מהי הנחיה שתיתן המליאה לוועדה. אנו צריכים לדעת מה לחפש. התעוררו בעיות. יש שלוש אפשרויות עיקריות. האם לא כדאי, שתחווה המליאה את דעתה על כל אחת מהשאלות האלה? יש הכלל הראשון של הרוב: **אין פסול בחילופי שני המשקלים**. אפשר לתת כל מלה בשני המשקלים. זו שאלה שצריך להכריע בה. יש דעה אחרת, שצריך לקבוע **בדיוק איך ומתי**. יש דעה הנוטה לומר, שבדרך כלל **רוב המלים יהיו במשקל פעלון**. אם מחליטים שהכול חפשי, אין מה לדון (הא' **ברוידא**: איש אינו תומך בזה). הוועדה צריכה לפעול לפי הנחיה. יש להחליט אם זה חפשי, או שיש קביעה מראש. אני מבקש קודם כול להחליט בשאלה זו. אחר כך נדע מה לחפש.

הא' **רבינ**: אני מציע להצביע על סעיף 1 של ההצעה.

הא' **אברמסון**: לפי הנוהג, אני מעמיד להצבעה קודם כול את הצעת הוועדה. מהי הצעת הוועדה? רוב חברי הוועדה לא ראו פסול בחילופי שני המשקלים. נותנים רשות לכל ועדה לקבוע כראות עיניה.

הא' **מלצר**: גם לקהל.

הא' **אברמסון**: קודם כול הוועדה. מה אנו צריכים לעשות?

הא' **מלצר**: למה אנו צריכים לקבוע מראש הנחיות לוועדה? הרי השאלה היא, מה יש לומר למורה, ומה יאמר הוא לתלמיד.

הא' **אברמסון**: נאמר, שהמורה יוכל ללמד כראות עיניו. דעת המיעוט היא לקיים את הצורות שבמקרא ובמילונים, ובמלים חדשות להעדיף את הקמץ. אני רואה סתירה במה שאנו שומעים, כאשר באים להציע, ואומרים: זה מקובל. ראה במילון, שם כתוב כך. אל נפסול מה שבפעם אחרת אנו מקדשים. אני מעמיד להצבעה את הצעת הרוב - לתת אפשרות לכל אחד לכתוב ולבטא כראות עיניו.

הצבעה

2 -	בעד הצעת הרוב
11 -	נגדה
2 -	נמנעו

הצעת הרוב לא נתקבלה.

הא' **אברמסון**: מי בעד הצעת המיעוט? (הא' **אבן-שושן**: בתיקון.) הצעת המיעוט כוללת שני חלקים: גם מה שקיים וגם מה יהיה להבא.

הא' **מלצר**: אין זה הגיוני, שנקבע לוועדות, איך עליהן להחליט. יש שני משקלים, ולפי הצורך תחלטנה הוועדות.

הא' **אירמאי**: הצבעתי בהצבעה הקודמת נגד דעת הרוב, אבל הפירוש שלי איננו הפירוש שנתת. הפירוש – שאין נותנים חופש לכל אחד לעשות מה שהוא רוצה. זה לא בא לומר, שאסור להציע מלה במשקל פֶּלּוֹן. זה אומר שאין ניקוד כפול למלה.

הא' **אברמסון**: אנו עוברים להצבעה על הצעת המיעוט. בחלק הראשון של ההצעה נאמר: לקיים את הצורות שבמקרא ובמילונים כמות שהן. האם החברים מסכימים לחלק הזה?

הא' **אירמאי**: אני מבקש להוציא את המלה "מילונים", כי צריך לציין איזה מילון. יש הרבה מילונים. אם אומרים "מילונים" זה לא אומר דבר. פירוש הדבר להכניס אותנו למיטת סדום.

הא' **אורנן**: המוסכם במילונים.

הא' **מלצר**: אין הסכמה, גם בנוגע למלים שבמקרא. הנה יש במקרא שתי צורות – כִּלְיוֹן וכִּלְיוֹן – ומי שיאמר כִּלְיוֹן יישמע תמוה. מותר להשתמש גם בצורות שהן במקרא, ולא מקובלות בדיבור. למה להגביל?

הא' **אירמאי**: אי אפשר לדון בהצעה זו לפני שמביאים הצעה מקבילה. אם מצביעים על הצעה לקיים את הצורות שבמקרא, אין טעם להביא את המלים לבדיקה בוועדה.

הא' **אברמסון**: את המלים האלה לא יביאו לבדיקה.

הא' **בן-חיים**: אני חושב, שאנו יכולים להסתפק בהצעה שלילית של החלק הראשון. פירושו של דבר, שהוועדה חייבת לפתור את השאלה של החלק הזה. קודם הייתה שאלה, אם כדאי לטרוח, לאחר שאמרה המליאה שאין היא מסכימה לזה. איני חושב, שכדאי להילחם על ניסוח שהובא למליאה, אם זה לא ניסוח מדויק. גם אם יש במקרא צורה כמו פֶּלּוֹן, מותר לפי דעתי לעשות פֶּלּוֹן; אבל עכשיו יש לפחות לוועדה הנחיה איך לעבד את החומר. אם אתם מסכימים, מוטב להפסיק את הדיון. הבקשה לחברים היא, שיעזרו לוועדה, ישתתפו בדיוניה, יאמרו מה הם חושבים ויציעו הצעות. לאור זה תכין הוועדה את הרשימה ותנסה לסכם את העיקרון. אם נחליט על עיקרון, יכול להיות שנכבול את ידי הוועדה. אני מבקש בשם הוועדה להביא לנו חוות דעת על מלים שונות.

הא' **רבין**: אני מבקש שתשוכפל הרשימה שהכין הא' אירמאי ותישלח לחברים, כדי שתהיה לנו רשימה מלאה יותר.

הא' **אירמאי**: אולי אפשר לשלוח לחברים הזמנות לשיבות הוועדה.

הא' **אברמסון**: כל חבר מוזמן. הייתי מצטרף לדבריך שהחברים ישלחו חוות דעת. לצערנו אנו יודעים שאין המצב כך. אין שולחים הערות, ואין תגובות. לא רציתי להעלות את השאלה עכשיו. בישיבה הבאה אחזור ואעלה את השאלה – מה יחסם של החברים לעבודתנו כאן? אני מצטרף לתפילתך שכך יהיה.

הישיבה המאה ארבעים ושש (קמ"ו)

ביום רביעי, כ"ז בסיוון התש"ס (11 ביוני 1980), בשעה שלוש אה"צ בבית האקדמיה בירושלים.

הנוכחים: החברים האדונים א' אבן-שושן, ש' אברמסון, ע' אורנן, ש' אירמאי, ז' בן-רחיים, ג' גולדנברג, ש' מורג, ע"צ מלמד, ש' מלצר, ד' סדן, גביע צרפתי, ח' רבין, י' רצהבי, י' שבטיאל.

החברים היועצים האדונים ח' איזק, א' ברוידא, צ' ברמאיר והגב' ש' הראבן. עובדי האקדמיה הגברות ש' בהט וו' שלומי והאדונים נ' אפרתי, א' בנדויד, י' לוי ומ' מדן.

אורחים עובדי האקדמיה האדונים צ' בושריה וי' ייבין.

התנצלו: האדונים ע' איתן, ש' ייבין, א' מגד, מ' מייזלש, י' מנצור.

סדר היום: א. ברכות והודעות

ב. הרצאת הא' אורנן "חוקר הלשון והמחשב"

ג. הצעת תקציב האקדמיה לשנת הכספים 1980

ד. ענייני דקדוק: משקל פֶּעֶלון/פֶּעֶלון

א.

הא' אברמסון: חברים אחדים התנצלו, חברים אחרים לא יכלו להגיע. הא' ייבין אינו יוצא מביתו מטעמים של בריאות, והא' ברגרין, שהפתיע אותנו בישיבה האחרונה ובא להשתתף בה, נותח לפני ימים אחדים ולא יכול להיות עמנו בישיבה זו. אני מקווה שמצבו הולך וטוב. נשתמש בהזדמנות זו לאחל לחברינו אלה החלמה ורפואה שלמה.

הא' שלו אושפז וחזר לפני כמה ימים לביתו. גם לו נשלח ברכת החלמה מהירה, שנוכל לראותו בקרוב אתנו כאן.

לנו הזדמנות טובה לברך את חברנו הא' אורבך, שספרו "בעלי התוספות" הופיע במהדורה שנייה מורחבת בימים אלה.

חברנו הא' בלאו אינו בארץ. אנו מברכים אותו לרגל קבלת פרס בן-צבי ועל הזכות שזכה להיות חבר-כתב של האקדמיה האמריקאית למדעי היהדות.

מקצת עובדי המזכירות של ירושלים, תל-אביב וחיפה נפגשו בי"ג בסיוון בתל-אביב. כד חנכנו באופן רשמי את המשכן החדש שלנו ברחוב ביאליק, ליד בית ביאליק. קבענו, שהמזכירות תיפגשנה עוד פעם אחת אולי בשנה זו, והפגישה תהיה בחיפה.

התכוננה ועדה למונחי הגינקולוגיה, וכבר ישבה בישיבה אחת. ביום א' הבא תהיה ישיבה נוספת של הוועדה. אני מקווה הפעם לעבודה אינטנסיבית, כדי שנזכה לברך על המוגמר בקרוב.

ב.

חברנו הא' עוזי אורנן נענה לבקשתנו להרצות על נושא, שהוא חדש אולי לחלק מהחברים: חוקר הלשון והמחשב.